

pátriárka fennhatóságát, az ukrán politikai elit köreiben nagy tiszteletnek örvendett. Nyikon kegyvesztetté válása 1658 nyarán intő jel volt az ukrán elit számára – pont akkor, amikor választaniuk kellett a Moszkvai Nagyfejedelemség és a Lengyel-Litván Perszonalunió között. Végül ez utóbbira esett a választásuk, és 1658 szeptemberében aláírták a Hagyacsi egyezményt a lengyel királlyal. Nyikon hatalmának idején tehát egyesült Ukrajna és a Moszkvai Nagyfejedelemség, amikor viszont nézeteltérés támadt a pátriárka és a cár között, Kijev és Moszkva között is kiújultak a feszültségek.

Pethő-Szirmai Judit

A közigazgatás ukránosítása Szovjet-Ukrajnában az 1920-1930-as években

Borisenok, E.Ű.: Ukrainizaciâ služaših v USSR v 1920–1930-e gody = Slavânovedenie 2015. 1. sz. 17–28. p.

Az ukránosítás a 20. század egyik legérdekesebb társadalompolitikai és kulturális jelensége volt. Szovjet-Ukrajnában ez a folyamat az Oroszországi Kommunista (Bolszevik) Párt 1923. évi 12. kongresszusán meghirdetett, a közigazgatás őshonos káderekkel való feltöltésére irányuló politikájába illeszkedett. Ez lett volna hivatva arra, hogy az egyes szovjetköztársaságoknak nemzeti arculatot biztosítson a helyi nyelvek és kultúrák támogatása, valamint az őshonos nemzetiségek képviselőinek felelős pozíciókba emelése révén.

Az ukránosítás végrehajtása során a bolszevik vezetés számos nehézségbe ütközött Szovjet-Ukrajna lakosságának szociális és etnikai összetétele miatt. Az 1897. évi első oroszországi népszámlálás az anyanyelvre és a vallásra kérdezett rá, s ezekből az adatokból következtettek az Orosz Birodalom etnikai összetételére. A későbbi Szovjet-Ukrajna területén az ukránok (a korabeli hivatalos szóhasználat szerint: kisoroszok) voltak többségben (73%), a nagyoroszok a lakosság 12%-át tették ki, a zsidók aránya 8% volt, míg a németek, lengyelek, fehéroroszok

együttvéve körülbelül a lakosság 7%-át tették ki. Az orosz lakosság általában a városokban élt (34%), ahol a zsidókkal (27%) együtt többséget alkotott. A kisoroszok túlnyomó többsége (93%) paraszt volt. A városi lakosságnak összességében 30%-a volt kisorosz, de míg a kisvárosokban (2-15 ezer lakos) a lakosság 50%-át alkották, addig a nagyvárosokban (100 ezer lakos fölött) a lakosságnak mindössze 17%-a volt kisorosz. Ráadásul a szellemi munkát végző kisoroszok háromnegyede falun élt. Az államigazgatásba, a bíróságokon, a rendőrségen és a humán ágazatokban dolgozók 31%-a volt kisorosz, arányuk a katonaságnál 30,5%, a kereskedelemben 13%, az iparban és a közlekedésben 37%, a napszámósok és cselédek között 52%, a mezőgazdaságban 85% volt.

Nem csoda ezért, hogy az ukránosítást célul kitűző bolszevik kurzus bonyolult feladat előtt állt: a hivatalnokok nagy része orosz vagy orosz nyelvű volt, s ezek nem tudtak ukránul. Ugyanakkor az ukrán lakosság képzettségi szintje nem volt megfelelő, ezért a meglévő hivatalnokokat ukránra cserélni nehéz volt. A központi direktíva megvalósításának kezdetén az ukrán népbiztosok tanácsának elnöke, H. G. Rakovszkij arra panaszkodott, hogy az ukrán állami és gazdasági apparátusban a tisztviselők legfeljebb egy ötöde, de inkább csak egy tizede beszél és ért ukránul.

Az ukrán pártvezetés 1923 júniusában döntött az államapparátus szerveinek ukránosításáról. Emmanuil Kvirring, az ukrán párt vezetője kijelentette, hogy mivel az ukrán kultúra elmaradottabb, mint az orosz, átmenetileg kiváltságosként kell kezelni az ukránt. Döntöttek az ügyintézés átállításáról ukrán nyelvre. Ennek érdekében az újonnan hivatalba lépő tisztviselőknek 6 hónapig ukrán nyelvet kellett tanulniuk, míg a már foglalkoztatottak egy évet kaptak arra, hogy megtanuljanak ukránul. A határozatok gyakorlati megvalósítása azonban lassan haladt, ukránul beszélő hivatalnokokból továbbra is égető hiány volt, s a már pályán lévő hivatalnokok sem törték magukat az ukrán nyelv elsajátítása terén. 1924 októberében az ukrán államfő arról beszélt, hogy a legtöbb intézmény tolmácsokat alkalmaz, mert másként nem tudna megfelelni a párthatározatoknak. Kvirring alatt nem is mozdult előre az ukránosítás ügye, viszont amikor 1925 áprilisában megérkezett Harkovba a „hűséges sztálinista” Lazar Mojszejevics Kaganovics és átvette az ukrán párt vezetését, egyből lendületet vett a kampány. Az új határozatok értelmében az

állami intézményekben, az ipari és a kereskedelmi vállalatoknál legkésőbb 1926. január 1-ig kellett áttérniük az ukrán nyelvű ügyintézésre. A rendelet szankciókat is tartalmazott: azokat a tisztviselőket, akik nem tettek meg mindent az ukrán nyelv elsajátítása és hivatalos használata érdekében, végkielégítés nélkül el lehetett bocsátani. Az állami szervezetek ellenőrizniük is kellett a tisztviselők nyelvtudását, értékelniük kellett a speciális nyelvtanfolyamokat végzett munkatársakat, s három kategóriát állítottak fel: 1) az ukrán nyelvet jól ismerő és azt az ügyintézésben szabadon használni tudó munkatársak, 2) nyelvtudásuk tökéletesítésére szoruló alkalmazottak, 3) a nyelvet nem tudók.

A hivatalos párthatározatok és állami intézkedések mellett erőteljes sajtókampány is folyt az ukránosítás mellett, amely meglehetősen fenyegető hangnemben helyezett kilátásba szankciókat a vonakodó hivatalnokokkal szemben. Mindezek ellenére is csak lassan indult a folyamat. 1925 szeptemberében az orosz központi pártvezetést arról tájékoztatták, hogy egyes megyékben, például Poltavában csaknem a teljes megyei és helyi közigazgatás áttért az ukrán nyelvre, viszont rendkívül lassan halad az ukránosítás az iparvidékeken, de Kijevben sem jobb a helyzet: itt 13 intézmény felülvizsgálata azt mutatta, hogy még a született ukránok 13%-a sem ismeri a nyelvet.

A kitűzött 1926. január 1-i határidőre a központi szervek (népbiztosságok) munkatársainak csak 22,2%-a tudott jól ukránul, míg a nyelvet egyáltalán nem tudók aránya 41,8% volt. A gazdasági szférában még rosszabb volt a helyzet: itt csak 9,6% tudott jól ukránul, míg a nyelvet 43,6% egyáltalán nem ismerte.

A tisztviselők körében az ukránosítás csendes ellenállásba ütközött. A korabeli jelentések szerint terjedtek közöttük az ukrán nyelvet becsmérelő kijelentések, sokan az ukránosítást csak ürügynek tartották arra, hogy kitegyék őket az állásukból. Odessza és a déli városok egyáltalán nem voltak hajlandók „ukránosodni”. Az ukrán nyelvtanfolyamokat ugyan tömegessé tették, de színvonaluk többnyire igen alacsony volt. A tanárok bérezését úgy alakították, hogy minél nagyobb csoportokban érte meg nekik tanítani, s anyagilag abban voltak érdekelték, hogy minél nagyobb számú hallgatót átengedjenek a vizsgákon. Az orosz hivatalnokoknak azonban jó okuk volt tanulni ukránul, mert a pártvezetés eről-

tette a tősgyökeres ukránok alkalmazását. Fennmaradt dokumentum arról, hogy a pártvezetés figyelemmel követte a hivatalnoki kar nemzetiségi összetételét. Így például az 1926. szeptember 16-i állapot szerint a központi államigazgatásban 26,9% ukrán, 30,4% orosz, 26,9% zsidó és 9,4% egyéb nemzetiségű munkatárs dolgozott. A trösztöknél 10,7% ukrán, 33,9% orosz, 25% zsidó, a szövetkezetekben 43,3% ukrán, 28,3% orosz, 19,4% zsidó volt a nemzetiségi arány. A bankokban 20,5% ukrán, 21,7% orosz, 49,4% zsidó dolgozott.

Az erőszakos ukránosítás nem hozta meg a várt eredményt. A szakemberek egy része áthelyezését kérte Oroszországba, mások joggal hivatkoztak arra, hogy a központi utasítások oroszul érkeznek, sőt még az ukrán népbiztosságokban (minisztériumokban) is oroszul beszélnek. Egyre több lett a különböző jogcímenek adott felmentés az ukrán nyelv ismerete alól, ám e felpuhulást a központi vezetés a hivatalnoki kar állandó feszültségben tartásával ellensúlyozta. Végeredményben voltak eredményei az ukránosítási kampánynak, csak jóval szerényebbek, mint amit a pártvezetés célul tűzött ki (például az ukrán nyelvet jól ismerők aránya a hivatalnoki karon belül az 1927. évi 16%-ról 1930-ra 21,3%-ra emelkedett). A párt- és állami struktúrákban az ukrán nyelvtudás, illetve az ukrán nemzetiséghez tartozás – a megfelelő származás és a párttagság mellett – fontos karrierépítési tényezővé vált.

Zoltán András